

<p>अर्थशास्त्र, व्यापार, उद्योगधंदे, बँकिंग, सहकार, इत्यादि विषयांस वाहिलेले एकमेव मराठी साप्ताहिक स्थापना : १९३५</p>	 <p>अर्थ एव प्रथमः इति कौटिल्यः अर्थमूलो धर्मकामाविति । —कौटिलीय अर्थशास्त्र</p>	<p>प्रत्येक बुधवारो. प्रसिद्ध होई. वर्गाचि दर : वार्षिक : ६ रु. सहामाही : ३ रु. किरकोळ : २ आ. दुर्गाधिवान, पुणे ४.</p>
---	--	--

वर्ष १९

पुणे, बुधवार तारीख ७ जानेवारी, १९५३

अंक १

विविध माहिती

चीन-जपान व्यापार—जपान आणि चीन ह्या देशांनी एक व्यापारी सौदा करण्याचे ठरविले आहे. चीनपासून ६,००० टन चीनमील घेऊन त्याचा बदला जपान ३,००० टन सामुद्रिक वनस्पति पुरविणार आहे. मालाची वहातूक जपानची बोट करणार आहे.

चाली चॅपलीन भारताला येणार ?—सुप्रसिद्ध विनोदी नट चाली चॅपलीन हे भारताला भेट देण्याच्या विचारांत आहेत असे समजते. ते आपला पुढील बोलपट युरोपमध्ये पुरा करणार आहेत आणि नंतर पुढेकडील देशांच्या सफरीवर निघणार आहेत.

डिझेलची रेल्वे-एंजिन—उतारुंची वहातूक करणाऱ्या रेल्वे गाड्यांसाठी डिझेल तेलावर चालणारी हलक्या वजनाची एंजिन वापरण्याचा वेत ब्रिटनमधील रेल्वेचे अधिकारी करित आहेत. ही एंजिन दोन्ही बाजूंनी चालविता येतात, त्यांना गति लवकर येते आणि खर्च कमी येतो. ह्या एंजिनासाठी ५,००,००० पौंड खर्च करण्यांत येणार आहेत.

कामगारांसाठी आरोग्य-मंदिर—न्यूझीलंडमधील ऑकलंड शहराजवळ कामगारांसाठी एक आरोग्य-मंदिर बांधण्यांत येणार आहे. इमारतनिधीसाठी वर्कर्स कॉम्पेन्सेशन बोर्डाने ५,००० पौंडांची देणगी दिली असून कारखानदारांकडूनही मदत मागण्यांत येणार आहे. न्यूझीलंडमधील अशा प्रकारचे हे पहिलेच मंदिर असून त्यांत ३,००० कामगारांची सोय होईल.

पं. नेहरूंच्या स्वाक्षरीची किंमत—कलकत्ता येथील राजभवनांत पं. नेहरू ह्यांची स्वाक्षरी असलेली एक वहा रुपयांची नोट लिळांवात १,३०० रुपयांना विकण्यांत आली. दार्जिलिंग येथे देशबंधु चित्तरंजन दास ह्यांनी आपले अखेरचे दिवस ज्या घरांत घालविले, ते घर विकत, घेण्यासाठी वरील रकमेचा विनियोग करण्यांत येणार आहे.

वाळवंटाची सुपीक जमीन—कार्पिअन समुद्राच्या काठाशी असलेल्या विस्तीर्ण वाळवंटाची प्रयत्नाने सुपीक जमीन करण्याची एक योजना रशियन शास्त्रज्ञांनी आसली आहे. वाळवंट आशिया आणि युरोप ह्यांच्या सरहद्दीवर असून त्यांत भटक्या टोळ्यां-शिवाय कोणाचीही वस्ती नाही.

ओरिसामधील जमीनदारी—ओरिसामधील जमीनदारी नाहीशी करण्याच्या धोरणाप्रमाणे जैपूर ह्या नांवाची सर्वांत मोठी जमीनदारी मिळकत सरकारने आपल्या ताब्यांत घेतली आहे. ह्या जमीनदारीचा विस्तार १२,००० चौरस मैल असून उत्पन्न २७ लाख रुपयांचे आहे. जैपूरच्या महाराजांनी आपण होऊन हक सोडून वार्षिक तनसा घेण्याची तयारी दाखविली होती.

चीनमधील पेनिसिलिनचा कारखाना—शांघाय शहरांत चीनमधील पेनिसिलिनचा पहिला कारखाना लवकरच उभारण्यांत येणार आहे. हे औषध तयार करण्याची एक नवीनच पद्धत चिनी रसायन शास्त्रज्ञांनी शोधून काढली असल्याचे समजते-सरकारीच्या पॅटीचा उपयोग करून पेनिसिलिन तयार करण्यांत येणार आहे. अमेरिका वापरीत असलेल्या कच्च्या मालापेक्षा हा माल स्वस्त आहे.

ब्रिटनमध्ये पोपटांची आयात—ब्रिटनमध्ये २० वर्षांपूर्वी पोपटांच्या आयातीवर बंदी घालण्यांत आली होती. त्यानंतर ती उठविण्यांत आली. परंतु आता ती पुन्हा घातली जाण्याचा संभव आहे. ऑस्ट्रेलियांतून आयात केलेल्या पोपटांची व्यवस्था लावतांना एका माणसाला पोपटापासून होणारा रोग होऊन तो मेलबोर्नच्यामुळे हा प्रश्न आरोग्य खात्याकडे विचारासाठी गेला आहे.

यांत्रिकीकरण झालेले मोठे शेत—जम्मू पासून २० मैलांवर भारतामधील सर्वांत मोठे यांत्रिकीकरण झालेले शेत आहे. हे शेत स्थापन करण्यासाठी काश्मीर सरकारने १२,००० एकर जमीन भारत-सरकारला दिली. १० वर्षांनंतर ते परत काश्मीर सरकारला देण्यांत येईल. शेतावर १८ ट्रॅक्टरस असून १,४०० एकर जमीन त्यांच्या साह्याने नांगरण्यांत आली आहे. १९५४ अखेर १०,००० एकर जमीन लागवडीसाठी आणली जाईल. ह्या शेतामुळे जम्मू प्रांतातील अन्नधान्याची तूट १२,००० टनाने कमी होईल.

शहरांतील घरांची टंचाई—भारतामधील सर्व प्रमुख शहरांत मिळून ४३ लक्ष घरांचा तुटवडा आहे. ह्या शहरांतून १७,१४,५६० लोक कारखान्यांतून कामे करतात. त्यांपैकी ४,५४,००० कामगारांना ताबडतोब घरांची जरूरी आहे. आरोग्य-समितीच्या अंदाजाप्रमाणे शहरांत १०,८४,००० घरांची गरज आहे.

सोने परदेशी पाठविले—पॉन्डिचेरी येथील इंडोचायना बँकेने ता. २५ डिसेंबर रोजी २,५६,५१,१९२ रुपये किंमतीचे सोने सास विमानाने फ्रेंच सोमाली-लंडकडे रवाना केले. फ्रेंच-भारत सरकारने सोन्याची निर्यात करण्यास बंदी केली होती. परंतु बँकेने पॅरिसहून फ्रेंच सरकारचा परवाना काढून निर्यात केली.

दहाणू बंदराची सुधारणा—दुय्यम बंदरांच्या विकासाचा जो कार्यक्रम आसण्यांत आला आहे त्यांत दहाणू बंदराच्या विकासयोजनेचा समावेश करण्यांत आला आहे. सध्या बंदराची पहाणी करण्याचे कार्य सुरू आहे. बंदरानजिक बांधण्यांत आलेल्या दोंपगृहावर विजेची सोय करण्यांत येणार आहे.

“अर्था” स आलेले संदेश

“अर्था” च्या १८ वर्षांच्या इतिहासासंबंधित संपादकाकडे अनेक स्नेहांचे व हितचिंतकांचे संदेश आले आहेत, त्यांतील शुभेच्छांविद्दल आम्हां त्यांचे आभार मानून आहो. अनेक संदेशां कांहीं संदेश येथे देत आहो.]

“अर्था”ने मराठी वाचकांमध्ये १८ वर्षांच्या सेवा सर्वांस परिचित आहे. के. श्री. वामनराव गिरी यांच्या काळी तेव्हां अर्थशास्त्रासारख्या रुक्ष विषयास वाहिलेला साप्ताहिक— विशेषतः मराठी भाषेतील—कसे टिकेल याची अनेकांस शंका वाटत होती. सुखातीचा टप्पा वामनरावांच्या व्यक्तिमत्त्वामुळेच पुरा झाला. परंतु त्यांच्या पश्चात त्यांच्या चिरंजीवांनीही साप्ताहिकाचे प्रकाशन चालू ठेवले, एवढेच नाही तर ते दिवसेंदिवस अधिक माहितीपूर्ण व आकर्षक करून दाखविले हे विशेष कीर्तुकार्य आहे. “अर्थ” हे चिरस्थायी होऊन त्याची उत्तरोत्तर अधिक चाद होवो असेच कोणीही चिंतणार !”

गोसले इन्स्टिट्यूट ऑफ पॉलिटेक्निक
ॲंड एकाॅनॉमिक्स, पुणे ५ } च. रा. गडगीळ

“सतत अठरा वर्षे आर्थिक व्यवसायास वाहिलेले साप्ताहिक आपण नेटाने व एका उच्च ध्येयाने चालवित आहात याबद्दल आपले अभिनंदन करावे तितके थोडेच आहे.

“अर्थ व व्यापारविषयक रुक्ष वाटणाऱ्या विषयांतहि आपण सर्वसामान्य मराठी वाचकांमध्येहि निश्चित जिज्ञासा उत्पन्न केलेली आहे. बँकिंग क्षेत्रांत तर ‘अर्थ’ची कामगिरी मरीच अशीच आहे. केवळ संचालक, व्यवस्थापक वर्गासच नव्हे तर बँकांच्या गिऱ्याहकांसाहि ‘अर्थ’ने मार्गदर्शन केले आहे. वादग्रस्त प्रश्नांतहि कोणत्याहि एका विचाराचाच पुरस्कार न करतां सर्व मतांस आपल्या पत्रांत स्थान मिळू शकते ही गोष्ट सर्व मतांचा समन्वय साधण्याची आपली हातोटी सिद्ध करते. आपल्या वृद्धिवादिपणासून आपणहि साउंड बँकिंगच्या प्रॉक्टिसचाच पुरस्कार करित आला आहात. या बाबतीत कोणत्याहि व्यक्तीच्या अगर संस्थेच्या दृढपणाचा आपणांवर परिणाम होत नाही ही विशेष समाधानाची गोष्ट आहे. ‘अर्थ’ची अशीच भरभराट होवो अशी शुभेच्छा प्रगट करून हे पत्र पुरे करतो.”

बँक ऑफ महाराष्ट्र लि., पुणे } चि. वि. जोग

“आपल्या साप्ताहिकास १८ वर्षे पूर्ण होऊन आपण १९ वें वर्षीत पदापण करित आहात. या आपले ‘दीड तपाचे’ आविरत सेवेबद्दल आम्हां आपले मनःपूर्वक अभिनंदन करित आहोत.

“गेल्या १८ वर्षांतील आपली महाराष्ट्रातील आर्थिक विषया-व्याप्तची कामगिरी विशेष उल्लेखनीय अशी असून या विषयां-चरील आपले साप्ताहिकांतील लेखांचे दर्जांमुळे मराठी साप्ताहिकांत आपले स्थान अदृढ झाले आहे. इंग्रजीतील ‘कॉमर्स व मराठीतील ‘अर्थ’ या वर्तमानपत्रांची मते ही निदान ‘बँकिंग’ क्षेत्रांत तरी “अधिकृत” अशी मानण्यात येतात, यावरूनच आपला अत्युच्च दर्जा सिद्ध झाला आहे.”

“के. दादासाहेब काळे यांचे हे कार्य आपलेहि हातून असंढ च भरभराटीने चालवें हीच सदिच्छा.”

भारत इ. बँक लि. पुणे २ } नि. ना. क्षीरसागर

“I congratulate you on your completion of 18 years and starting the 19th. I wish increasing success to the ‘Artha’.”
University of Poona, } M. R. Jaykar.
Poona.

“आज ‘अर्था’ला १९ वे वर्षे सुरू होत आहे. या वाद-दिवसानिमित्त मी आपले अभिनंदन करतो व ‘अर्था’ला दीर्घायुष्य प्राप्त होऊन त्याच्या हातून अधिकाधिक महत्त्वाची समाजसेवा घडो असे मी इच्छितो.”

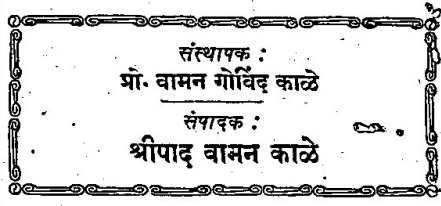
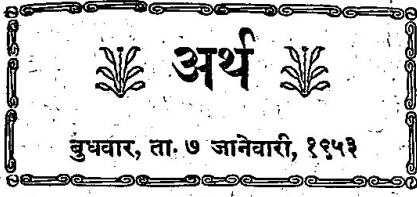
किलोस्कर बंधु लि. } शं. वा. किलोस्कर
किलोस्करवाडी }

“देशाची सर्वांगीण प्रगति झाली पाहिजे. ही प्रगति साधण्या-करितां आर्थिक प्रश्नांची समस्या सोडविली गेली पाहिजे. आर्थिक प्रश्नांची समस्या सोडविण्याकरितां लागणाऱ्या ज्ञानाचा पुरवठा ज्या मार्गाने शक्य असेल त्या त्या मार्गाने तो झाला पाहिजे. तो पुरवठा करण्याचे कार्य एकट्या कुणालाच पुरे करता येणार नाही. ज्याला जसे शक्य असेल त्याने तसे हा ज्ञानाचा पुरवठा कोणाची वाट न पहातां करण्याची तयारी ठेविली पाहिजे. अशा तऱ्हेचा पुरवठा करण्याचे कार्य प्रो. वा. गो. काळे यांनी सुमारे दीड तपापूर्वी सुरू केले व हा पुरवठ्याचा ज्ञानदीप त्यांचे चिरंजीव श्रीयुक्त श्रीपादराव काळे यांनी पूर्वीपेक्षाहि जास्त उत्साहाने सतत चालू ठेवला आहे व त्यांत उत्क्रांति वादा-प्रमाणे नवीन नवीन अर्थशास्त्रातील शोधबोध लक्षांत घेऊन पूर्वीच्या दिव्याला अधिक प्रकाशादायी असे स्वरूप दिले जात आहे, हे पाहून या विषयाची आवड असणाऱ्या आमच्यासारख्यांना फार आनंद होत आहे. तत्संबंधीचा उत्साह वाढविण्यास स्वायत्त्यापपूर्वक चालविलेल्या ‘अर्था’सारख्या वर्तमानपत्राचा आम्हांस फार उपयोग वाटत आहे.”

“व्यापारी महाराष्ट्र” पुणे } न. प. केळकर

“अर्थाने १८ वर्षे पूर्ण करून तो आतां १९ व्या वर्षीत पदापण करित आहे याबद्दल आनंद वाटला. सध्याच्या काळांत केवळ करमणुकीला वाहिलेल्या नियतकालिकांच्या संचालकांनाहि चिंतनें ग्रस्त केले आहे, तर ‘अर्था’ सारख्या गंभीर व शास्त्रीय विषयाला वाहिलेल्या नियतकालिकांच्या संपादकाला त्याच्या संगोपनाची काळजी किती वाटत असेल याची कल्पनाच केलेली बरी. परंतु याहि परिस्थितीत आपण मोठ्या धैर्याने व ध्येयवादापिणाने तें चालविले आहे हे आपणांस भूषणावह आहे. ‘अर्था’चे संपादन वैशिष्ट्यपूर्ण रीतीने व जबाबदारीने होत असते हे मी स्वानुभवावरून सांगतो. बँकिंग, सहकार, निवडक तत्संबंधी कायदेशीर निवाडे व विविध, मनोरंजक आणि ज्ञानदायक बातम्या ही अर्थाची सात वैशिष्ट्ये आहेत. कोणत्याहि विषयावरिल आपले विवेचन सुदृढ, सावध व व्यावहारिक स्वरूपाचे असते. यापुढेहि आपल्या हातून असंढितपणे ‘अर्था’चे संपादन उज्ज्वल तऱ्हेने व्हावे व लवकरच ‘अर्था’च्या पंचवीस वर्षांच्या कामगिरीचा जाहीर गौरव व्हावा अशी शुभेच्छा व्यक्त करून हे पत्र पुरे करतो.”

“ज्ञानेश्वर” पुणे } वि. अं. शेटे

जपानच्या औद्योगिकरणापासून काय शिकतां येईल ?

जपानमधील हिटोत्सुवाशी विद्यापीठाचे प्रो. डॉ. शिगेतो त्सुरू हे सध्या भारतात आले आहेत. दिल्ली स्कूल ऑफ इकॉनॉमिक्स ह्या संस्थेत त्यांनी नुकतेच एक भाषण केले. 'आशियाच्या आर्थिक विकासांत जपानचे स्थान' असा व्याख्यानाचा विषय होता. आशिया खंडांत जगातील बहुसंख्य लोक रहात असल्याने त्यांची आर्थिक स्थिति सुधारल्याशिवाय जगापुढील प्रमुख राजकीय प्रश्न सुद्धा सुटणार नाहीत हा विचार आतां बहुतांशी मान्य झालेला आहे. ही स्थिति सुधारण्यासाठी औद्योगिकरण झाले पाहिजे ह्या पुढावद्दलही वाद राहिला नाही. औद्योगिकरण कसे आणि कोणत्या गतीने घडवून आणावे ह्याबद्दल मात्र तज्ज्ञांत सुद्धा मतभेद असलेले दिसतात. म्हणून जपानच्या औद्योगिकरणांत आलेले अनुभव अविकसित आशियाई राष्ट्रांना मार्गदर्शक होतील असे वाटते. ह्या दृष्टीने डॉ. त्सुरू ह्यांनी व्याख्यानांत व्यक्त केलेले विचार महत्त्वाचे वाटतात. डॉ. त्सुरू म्हणाले, "जपानने आपले औद्योगिकरण ह्यापुढ्याने केले. तेव्हा जपानच्या अनुभवाचा आशियातील राष्ट्रांना काय उपयोग होईल असा प्रश्न करण्यासारखा आहे. संजामदारी अर्थपद्धतीपासून भांडवलदारी अर्थपद्धतीर्यंतचा प्रवास जपानने ३० वर्षांत केला. हे संक्रमण घडवून आणतांना परकीय देशांची मदत जपानने फारच थोडी घेतली. अनिर्बंध नफ्याची आकांक्षा हीच संक्रमणामागील प्रेरकशक्ति होती. पण ह्याचा अर्थ असा नाही की, इतर देशांनीही तोच मार्ग अनुसरावा. दुसऱ्या एकाद्या देशाने आपला विकास नियोजक समाजवादी अर्थपद्धतीने करून घेणे अगदी शक्य आहे. सारांमूलभूत प्रश्न असा आहे की, अविकसित राष्ट्रांनी आपले औद्योगिकरण कशा रीतीने घडवून आणावे. हा विकास साधतांना परकीय मदतीवांचून अडेलेच किंवा काय ? माझा स्वतःचा विश्वास असा आहे की, परकीय मदतीच्या मार्गे राजकीय धागेदोरे अंशतः तरी राहणारच. १८६९-१८९९ ह्या कालखंडांत जपानने आपले औद्योगिकरण साधले. ह्या कामी जपानने स्वस्त मजुरी आणि नियंत्रित चलनवृद्धि ह्यांचा उपयोग करून घेतला. घरच्या बाजारपेठांवर निर्बंध घालण्यांत आले आणि निर्यातीवर अधिक जोर देण्यांत आला. राजकीय दृष्ट्या विचार करतां ह्या कालांत जपानने बाह्य जगांत साम्राज्यशाहीचा आणि घरी शस्त्रास्त्रांच्या शर्यतीचा मार्ग स्वीकारला. १९४५ साली जपानचा पराभव झाल्यावर भांडवलदारांचा हा जुगार अर्थातच थांबला. अविकसित देशाला आर्थिक प्रगति करण्यासाठी भांडवलाचा सांठा लागतो. पण तो त्याच्याजवळ नसतो. जपानने जी यंत्रणा भांडवल उभारणीसाठी वापरली तिची शिफारस भारतासाठी अर्थातच करतां येत नाही. म्हणून भारतापुढे दोनच मार्ग आहेत; आणि ते म्हणजे नियोजित समाजवादी अर्थव्यवस्था अगर संमिश्र अर्थव्यवस्था. जपानच्या अनुभवावरून एवढे स्पष्ट दिसते की आर्थिक कार्यक्रम हा अंमलांत आणण्या-

सारखा मान पाहिजे. ह्या कार्यक्रमासाठी प्रेरकशक्ति कोणती असावी हा महत्त्वाचा प्रश्न आशियातील राष्ट्रांनी सोडविला पाहिजे. संमिश्र अर्थव्यवस्था योग्य ती प्रेरकशक्ति निर्माण करू शकेल काय, ह्या प्रश्नाचे उत्तर अद्याप मिळालेले नाही. "

भारतीय सरकारने नुकताच जाहीर केलेला पंचवार्षिक कार्यक्रम हा संमिश्र अर्थव्यवस्थेचा एक प्रयोग आहे. तो यशस्वी होणे अगर न होणे लोकांच्या उत्साहावर अवलंबून आहे असे सांगण्यांत येते. हा उत्साह निर्माण कसा करावयाचा, हा प्रश्न अर्थातच सोपा नाही.

जाहिरातीच्या व्यवसायाचे प्रदर्शन

जाहिरात आणि प्रसिद्धि ह्यांचा प्रभाव वृत्तपत्रांचा प्रसार झाल्यापासून खूपच वाढला हे खरे असले तरी अगदी प्राचीन काळाताही त्यांचे अस्तित्व होते. स्टॉकहोम येथे प्रसिद्धीच्या साधनांचा इतिहास दर्शविणारे एक प्रदर्शन नुकतेच भरविण्यांत आले. ह्या प्रदर्शनांत गेल्या तीन हजार वर्षांत जाहिरातीचा विकास कसा होत गेला ते दाखविण्यांत आले आहे. रोममध्ये पूर्वी तत्वारानीं दृग्दुग्दे सेळणारे युद्धपटु असत. त्यांची प्रसिद्धि देण्यांत येत असे ते प्रदर्शनांत दाखविण्यांत आले आहे. हल्ली सिनेमातील नटनट्यांची जशी प्रसिद्धि करण्यांत येते तशी त्या काळी ह्या युद्धपटूंची जाहिरात करण्यांत येत असे. ग्रीसमधील दारू पिण्याच्या कांचेच्या पात्रांचाही प्रसिद्धीसाठी उपयोग करण्यांत येत असे. ह्या पात्रांवर द्राक्षासाठी प्रसिद्ध असलेल्या गांवांची खुण म्हणून द्राक्षाचे वेळ काढण्यांत येत असत. भारतांत येऊन गेलेला रोमन बादशहा आपली प्रसिद्धि भरपूर प्रमाणांत करित असे. ह्याचा उल्लेख प्रदर्शनांत केलेला आहे. १७ व्या शतकांत वृत्तपत्रांचा उपयोग जाहिरातीसाठी प्रथम करण्यांत आला. त्यावेळच्या वृत्तपत्रांचा एक अंकही प्रदर्शनांत ठेवण्यांत आला आहे. त्याशिवाय होगार्थ ह्या ब्रिटिश चित्रकाराने काढलेली व्यंगचित्रेही मांडण्यांत आली आहेत. १९ व्या शतकातील सचित्र मासिकांतून जाहिरात करणारीं चित्रे येत असत. अशा कांहीं मासिकांचे नमुनेही प्रदर्शनांत ठेवण्यांत आले आहेत. १९ व्या शतकातील कांहीं पोस्टर्सही मांडण्यांत आली आहेत. अगदी अलीकडे जाहिराती व प्रसिद्धि ह्यासंबंधाने ज्या कल्पना व पद्धति अंमलांत आल्या आहेत त्याची माहितीही प्रदर्शनांत करून देण्यांत आली आहे. जागतिक बाजारपेठांची निर्मिती आणि वृत्तपत्रांचे सर्वगामित्व ह्यांच्या योगाने आजची प्रसिद्धीची व जाहिरातीची साधने अर्थातच अधिक प्रभावी झालेली आहेत.

बाशीं लाइट रेल्वे—१ जानेवारी १९५४ रोजी बाशीं लाइट रेल्वे विकत घेण्याचे भारतीय सरकारने ठरविले आहे. रेल्वेची लांबी २०९ मैल असून त्यापैकी ३६ मैल आज भारतीय सरकारच्या मालकीचे आहेत. बाकीचा रस्ता एका ब्रिटिश रेल्वे कंपनीच्या मालकीचा आहे.

बँकांच्या अडचणींची चर्चा

(१)

(ललकः—श्री. गो. वि. सराफ, बी. ए., एलएल. बी.,
ढायरेक्टर, बेळगांव बँक लि.)

बँकिंग प्रदर्शनाच्या अनुषंगाने पुणे येथे जमलेल्या मराठी विभागातील बँकांच्या प्रतिनिधींनी, १ डिसेंबर १९५२ रोजी दुपारी २-३० वाजता पुणे सें. को. बँकेच्या दिवाणस्थान्यात श्री. वामनराव वर्दे हांच्या अध्यक्षतेसाली अनौपचारिक रीतीने बँकांपुढील महत्त्वाच्या प्रश्नांची चर्चा केली.

“अर्थ” चे संपादक श्री. श्री. वा. काळे हांनी परगांवच्या बँकांच्या प्रतिनिधींना १ डिसेंबर, १९५२ रोजी सकाळी चहापानास बोलाविले होते. त्यावेळी अशा चर्चेची आवश्यकता असल्याचे दिसून आले आणि त्याप्रमाणे दुपारी जमण्याचे ठरले. श्री. काळे हांच्या सकाळच्या पाहुणचारामुळे चर्चेस चालना मिळाली, हे नमूद करण्यास मला आनंद वाटतो.

उपस्थित प्रतिनिधींनी प्रारंभी प्रत्येकाने ज्याची-त्याची ओळख करून दिल्यावर, त्यांच्यामधील अंतर एकदम तुटून स्नेहाचे व सेवेमिळेचे वातावरण निर्माण झाले व प्रत्येकास बोलण्यास पुरेसा वाव मिळाल्याकारणाने कोणासहि, कोणताहि मुद्दा मांडण्यास पुरेशी संधि मिळाली नाही, असे झाले नाही. श्री. वर्दे हांच्या-सारखा तज्ञ, अनुभवी व सद्बुद्ध अध्यक्ष चर्चेस लाभल्यामुळे त्यांच्या ज्ञानाचा व मार्गदर्शनाचा फायदा सर्वांस मिळू शकला, शंकांचे निरसन होऊ शकले व कित्येक महत्त्वाच्या सूचनांस दुजोरा मिळून बँकांना त्यांच्या प्रश्नांचे अधिक चांगले आकलन हाण्यास मदत झाली व परस्पर-विश्वास वाढला. सायंकाळी ६-३० वाजता चर्चा संपल्यावर चहापान होऊन सर्व जणांनी समाधानाने निरोप घेतला.

चर्चेलेल्या प्रश्नांची मुख्य दोन भागांत वाटणी करता येईल.

(१) जे प्रश्न सोडविण्यासाठी वरिष्ठ अधिकारी-संस्थांकडे (उदाहरणार्थ सरकार, रिझर्व्ह बँक) दाद मागितली पाहिजे असे प्रश्न, आणि (२) जे प्रश्न बँका स्वतःच सोडवू शकतील असे प्रश्न. त्यांपैकी पहिल्या प्रकारच्या प्रश्नांचे दिग्दर्शन घेणे करण्यांत आले आहे.

(१) करामध्ये सबलत

(अ) रिझर्व्ह फंडाकडे वर्ग करण्यांत येणाऱ्या रकमा ह्या बाटून न टाकलेल्या नफ्याचा भाग असतो व त्याची भांडवल-वाढीस मदत होते, म्हणून त्या रकमास कर माफ असावेत. वसूल-खर्चवलाची बरोबरी होईल इतका रिझर्व्ह फंड होईपर्यंत तरी ही सबलत देण्यांत यावी.

(ब) सध्या सर्व बँकिंग कंपन्यांवर एकाच दराने कॉर्पोरेशन टॅक्स व इन्कम टॅक्स आकारण्यांत येतो. १० कोटी रुपयांपेक्षा कमी सेवते भांडवल असणाऱ्या बँकांना ह्या दरात काही सबलत देण्यांत यावी. नोकरवर्गाच्या पगाराच्या श्रेणी व इतर सार्विक हक्क ह्या बाबतीत त्यांचेच ज्या आर्थिक जबाबदाऱ्या टाकण्यांत आल्या आहेत, त्या पार पाडण्यास त्यामुळे सरकारकडून थोडी-फार मदत मिळेल.

(२) स्टॅच्युटरी रिझर्व्ह

कराच्या तरतुदीची रकम वजा टाकून झाल्यावर स्टॅच्युटरी रिझर्व्हची रकम ठरविण्यांत यावी. त्यामुळे डिव्हिडंड ईकलाप-

वेशन फंडांत टाकण्यासाठी अधिक रकम उरू शकेल. स्टॅच्युटरी रिझर्व्हचा वाटा ठरवितांना कराच्या तरतुदीचा विचार अनावश्यक आहे, कारण त्या तरतुदीचा नफ्यावर अग्रहक्क आहे. कायद्यांत जरूर ती दुरुस्ती करून घेवून आणावे.

(३) कोर्टातील दावे

बँकांचे हिशेब बक्षतशीर ठेवले जातात व व्यवस्थित तपासले जातात; तेव्हा त्यांनी सिव्हिल कोर्टांत कर्जवसुलीसाठी लावलेले दावे समरी पद्धतीने निकालांत काढण्यांत यावेत. डिफर प्रथम देऊन मग प्रतिवादीस ती वजावू का नये हाची कारणे देण्यास लावण्याचा हक्क काढणे कोर्टास शक्य व्हावे, अशी सास कायदेशीर व्यवस्था केली, तर ती फार उपयुक्त ठरेल. निगोशिए-बल इन्स्ट्रुमेंट्सच्या बाबतीत ही पद्धत हायकोर्टांमध्ये अंमलांत आहे. बँकांनी ठेवीदारांची देणी तात्काळ यावयाची असतात, परंतु कोर्टांमार्फत कर्जवसुलीचे सध्याचे तंत्र कंटाळवाणे व दीर्घसूत्री असून बँकांच्या तोड्याचे आहे. बँकांच्या दाव्यांत, डिफरमध्ये हप्त्यांची सवलत ठेवण्यांत येऊ नये. ठेवीदारांना ठेवीवर ४% पर्यंत व्याज थावे लागते, तेव्हा डिफरानंतरच्या मुदतीचे व्याज ६% पेक्षा कमी असू नये. सिव्हिल प्रोसीजर कोडमध्ये हे घडवून आणणारी दुरुस्ती करण्याचे महत्त्व कायदा-मंत्र्यांना पटवून दिले पाहिजे. पुढे उपस्थित होणारे तसे निर्देश केलेल्या पंचाकडे सोपविण्याचा उभय पक्षांत आगाऊ करार झाला, तर बँकेचे कोर्टकाम वाचू शकेल, परंतु हा मार्ग अवलंब-विण्यापूर्वी कायदेशीर तज्ञ-सल्ला घेणे इष्ट होईल.

(४) बँकांतील स्टॅक

बँक डिस्ट्रिक्ट इंडस्ट्रियल ट्रायब्यूनलकडे निवाड्यासाठी पाठविण्याची सध्याची पद्धति बँकिंगच्या घंथास निश्चितच पोषक नाही. मजूर चळवळीच्या मार्गाने हे तसे जावेत, हे योग्य नाही. जनतेच्या पैशाने जनतेची सेवा करणाऱ्या बँकिंगच्या महत्त्वाच्या घंथास निश्चित वातावरणाची आणि सुरक्षितेची आवश्यकता असते, तेव्हा बँका व नोकर हांच्यामध्ये तंत्र वातावरण निर्माण होण्यास वावच राहू नये अशी तरतूद केली पाहिजे. बँकिंगच्या घंथाची मार्गदर्शक व वरिष्ठ संस्था रिझर्व्ह बँक ही आहे. तेव्हा तिला वेगवेगळ्या विभागांसाठी, व्यावहारिक दृष्ट्या, बँक नोकरांच्या पगाराच्या श्रेणी व इतर नोकरांतील अटी-सवलती सर्व बँकांसाठी ठरविण्याचा अधिकार देण्यांत यावा.

(नवा इंडस्ट्रियल रिलेशन्स अॅक्ट तयार होण्याच्या मार्गावर आहे, तेव्हा ह्या बाबतीत तातडीने सटपट करण्यांत यावी.) तोंपर्यंतची योजना ह्या दृष्टीने मध्यम आकाराच्या बँकांच्या तोकड्या मिळ-कतीवर ट्रायब्यूनलच्या अवार्डमुळे फार मोठा बोजा पडतो, म्हणून ५ कोटी रु. पर्यंतच्या सेवत्या भांडवलाच्या बँकांनी ट्रायब्यूनलच्या अवार्डमधून मुक्तता करण्यांत यावी.

(५) इंडस्ट्रियल रिलेशन्स अॅक्ट आणि शॉप अॅक्ट

सध्या ह्या दोन्ही कायद्यांची अंमलबजावणी बँकांवर एकदमच चालू आहे, त्यामुळे पुष्कळ वेळा घोट्याळ्याची परिस्थिति निर्माण होते. म्हणून दोहोपैकी एकच कायदा बंधनकारक असावा.

(६) सरकारकडून संरक्षण

(अ) जेथे सरकारी ट्रेझन्या किंवा सब ट्रेझन्या आहेत अशा ठिकाणी असलेल्या बँक-शाखांची तेथे त्यांच्या येत्या-येत्या सुरक्षित ठेवण्याची योग्य सोय व्हावी. सेडेगांवतून बँकिंगचा प्रसार करण्याच्या दृष्टीने रिझर्व्ह बँकेने ह्या बाबतीत तरतूद केली.

असली, तरी महसूलखात्याच्या अधिकाऱ्यांचे धोरण पुरेसे सहाय्यकारक नसते, असा अनुभव येतो.

(ब) बँकांच्या रकमा इकडून तिकडे हालविण्यात येतात, त्यास हत्यारी पोलिसांचे संरक्षण मिळाले पाहिजे. अशा संरक्षणाची पोलिस अधिकाऱ्यांबरोबर चर्चा करून व्यवस्था केली, तरी ते अधिकारी न पटण्याजोग्या तांत्रिक अहचर्णी उपस्थित करतात. (रकमेच्या मानाने साधारणतः पुरेसे संरक्षण देण्यात आल्यावर, प्रत्यक्ष पाठविलेल्या रकमेचा आकडा सांगण्याचे कारण असू नये किंवा बँकांनीच संरक्षणाच्या प्रमाणात पाठविण्याच्या रकमा मर्यादित कराव्यात.) अमेरिकेत, बँकांच्या रकमांची ने-आण करणाऱ्या स्वतंत्र कंपन्यांचा आहेत, अशी माहिती काहीं सभासदांनी चर्चेच्या वेळी सांगितली.

(७) चिकटविण्याचे स्टॅम्प

शहरे सोडली तर, इतर ठिकाणी चिकटविण्याचे स्टॅम्प उपलब्धच नसतात. जेथे अशा स्टॅम्पना बँकांची मागणी असते, अशा ठिकाणी ते मिळण्याची व्यवस्था सरकारने करावी.

(८) नॉन-शेड्यूल्ड बँका

बँकिंग कंपन्यांचा कायदा देशातील सर्व बँकांना लागू करण्यात आला असल्याकारणाने, रिझर्व्ह बँकेने बिगर-शेड्यूल्ड बँकांचे बाबतीत तफावत करण्याचे कारण नाही अशी बिगर-शेड्यूल्ड बँकांच्या प्रतिनिधींनी तक्रार केली. अशी तफावत करावयाची, तर रिझर्व्ह बँकेने त्यांचा लहान आकार व कारभार लक्षात घेता त्यांना कांहीं सवलती तरी द्याव्यात. बिगर-शेड्यूल्ड बँकांना रिझर्व्ह बँक सरकारी रोख्यांच्या तारणावरहि कर्ज देत नाही. ग्रामीण व मागासलेल्या क्षेत्रातील जनतेच्या गरजा ह्याच बँका मुख्यतः भागवीत असतांना त्यांना असे बागविणे भ्रयस्कर नाही.

(९) हुंड्या री-डिस्कॉंट करण्याची सोय

रिझर्व्ह बँकेने हुंड्यांच्या री-डिस्कॉंटिंगची नवी सोय अंमलात आणली आहे; तिचा फायदा फक्त कांहीं थोड्या मोठ्या बँकांसच मिळू शकतो. ह्या नव्या सोईच्या अटी सैल करून, हुंड्यांच्या सर्व निर्देश व्यवहारांना ती सोय उपलब्ध करण्यात यावी.

अज्ञासाठी माशांचा उपयोग—नॉर्वेजियन कौन्सिल ऑफ चुरमेन्स ही संस्था, माशांचा अन्न म्हणून कसा व किती उपयोग होतो ते समजावून सांगणारी एक पुस्तिका काढणार आहे. पुस्तिकेचे भाषांतर करून त्याच्या प्रती जगभर वांटण्यात येणार आहेत. नॉर्वेमधील लोक बऱ्याच मोठ्या प्रमाणात मासे खाणारे आहेत.

अमेरिकन कुटुंबांचा विस्तार—अमेरिकेच्या शिरणपती-सात्याने प्रसिद्ध केलेल्या आंकड्याप्रमाणे अमेरिकेची लोकसंख्या १५८ कोटी आहे. कुटुंबांची संख्या ३,९८,२२,००० आहे. कुटुंबांच्या संख्येत गेल्या दहा वर्षांत १० टक्के वाढ झालेली दिसून येते. अमेरिकन कुटुंबांत सरासरी ४ माणसे असतात.

विजेचा पुरवठा बंद केला—दार्जिलिंग आणि घूम ह्या स्टेशनाकरता सर्व होणाऱ्या विजेचे पैसे न भरल्यामुळे दार्जिलिंग म्युनिसिपालिटीने त्या स्टेशनांचा विजेचा पुरवठा बंद केल्याचे समजते. गेले कांहीं दिवस ह्या स्टेशनावरील यादवी व फलाटावर रिकेलचे दिवे वापरण्यात येत आहेत.

परदेशांकडे विमानाने पासले नेण्याची व्यवस्था

२ जानेवारी, १९५२ पासून सुरू झाली

या देशाहून येत अमेरिका, इंग्लंड, फ्रान्स, इजिप्त, स्विट्झर्लंड आणि ऑस्ट्रेलिया या ठिकाणांकडे विमानाने पासलांची ने-आण करण्याची व्यवस्था जानेवारी १९५२ पासून चालू होणार आहे.

निरनिराळ्या देशांसाठी हवाई आकार व टपालहंशीलाचे दर पुढीलप्रमाणे आहेत—

देश	पहिल्या रत्तलास असलेला हवाई आकार व टपाल		त्यानंतरचे ४ औंस अगर त्याच्या भागाचे टपाल	
	रु. आ.	पै	रु. आ.	पै
अमेरिका	१५-८-०	०	३-८-०	०
इंग्लंड	८-८-०	०	१-९-०	०
फ्रान्स	९-८-०	०	१-९-०	०
इजिप्त	७-०-०	०	१-०-०	०
स्विट्झर्लंड	८-०-०	०	१-८-०	०
ऑस्ट्रेलिया	८-८-०	०	१-१२-०	०

जास्तीत जास्त ११ रत्तल वजनाची पासले स्वीकारण्यात येतील परंतु तुर्त विमा उतरलेली पासले घेतली जाणार नाहीत.

अमेरिका, फ्रान्स, स्विट्झर्लंड, इंग्लंड आणि इजिप्त या देशांकडे विमानाने जाणारी पासले मुंबईहून व ऑस्ट्रेलियाकडे जाणारी कलकत्त्याहून पाठविण्यात येतील.

अमेरिकेची परदेशांतील मांडवल-गुंतवणूक

आशिया संघातील अविकसित देशांना आपला औद्योगिक विकास साधण्यासाठी मांडवलाची गरज आहे. स्वतःच्या देशांत हे मांडवल पूर्णांशाने उभारण्याची फारशी शक्यता नसल्याने अमेरिका-इंग्लंडसारख्या देशांकडून ते घ्यावे लागते. अमेरिकेच्या व्यापार खात्याने अमेरिकेने परदेशांत गुंतविलेल्या मांडवलासंबंधी कांहीं माहिती नुकतीच जाहीर केली आहे. अमेरिकेने जितके मांडवल परदेशी गुंतविले आहे त्यापैकी ७० टक्के म्हणजे सुमारे ८२० कोटी डॉलर्स मांडवल प. गोलाघात गुंतविलेले आहे. भारतांत गुंतविलेले अमेरिकन मांडवल ३८ कोटी डॉलर्स आहे. युद्ध संपल्यापासून अमेरिकन मांडवल तेढाच्या घंघात सगळ्यांत मोठ्या प्रमाणात गुंतविण्यात आले आहे. तथापि इतर उद्योग-धंधांत गुंतविण्यात आलेले मांडवलही कांहीं कमी नाही. १९५० अखेर इतर कारखान्यांत गुंतविलेले मांडवल ३८० कोटी डॉलर्स होते. प. युरोपमधील देशांतही अमेरिकेने बरेच मांडवल गुंतविलेले आहे. तरीपण प. गोलाघातच्या बाहेरील कोठल्याही देशापेक्षा अधिक मांडवल ब्रिटनमध्ये गुंतविण्यात आले आहे हे लक्षात ठेवण्यासारखे आहे. इतर कांहीं देशांत गुंतविलेल्या मांडवलाचे आकडे पुढीलप्रमाणे आहेत—

पॅरिस आसातासमोवतालचे देश ७२.६ कोटी डॉलर्स, फ्रान्स २८.५ कोटी डॉलर्स, ऑस्ट्रेलिया १९.८ कोटी डॉलर्स, द. आफ्रिका १४ कोटी डॉलर्स, फिलिपाईन्स बेटे १४.९ कोटी डॉलर्स, इंडोनेशिया ५.८ कोटी डॉलर्स आणि इजिप्त ४ कोटी डॉलर्स. ह्या माहितीवरून अमेरिकन मांडवलाच्या कक्षेत ब्रिटन, फ्रान्स व ऑस्ट्रेलियासारखे प्रगत देशही कसे गेले आहेत ते लक्षात येते. परकीय मांडवलाच्या मागोमाग थोड्याचबद्दत प्रमाणात परकीय नियंत्रणाही येतेच, तेव्हा जगभर पसरत चाललेल्या डॉलर्सच्या प्रभावाचे भवितव्य काय, असा प्रश्न उभा राहतो.

जागतिक बँकेकडून इंडियन आयर्न अँड स्टील
कंपनीला कर्ज

आंतरराष्ट्रीय बँकेने इंडियन आयर्न अँड स्टील कंपनी लिमिटेडला ३-१५ कोटी डॉलर कर्ज मंजूर केले आहे. या कंपनीतच दि स्टील कॉर्पोरेशन ऑफ बँगाल विलीन करण्यात आली आहे. हे कर्ज ४॥ टक्के दराचे असून ते १५ वर्षे मुदतीत मुदल आणि व्याज मिळून सारख्या सहामाही हप्त्याने फेडावयाचे आहे. या कर्जाची हमी भारत सरकारने घेतली आहे. भारतातील साजर्गी कंपनीस जागतिक बँकेकडून कर्ज देण्याची ही पहिलीच वेळ आहे. जागतिक बँकेकडून मिळालेले हे कर्ज, भारत सरकारने सास आगाऊ देऊ केलेले १० कोटी रुपये व सरकारकडून आणखी ७-९० कोटी रुपयांचे कर्ज, यांमुळे या कंपनीला पोलादाच्या उत्पादनात जवळ जवळ ७ लाख टन व बरड लोखंडाच्या उत्पादनात सुमारे ४ लाख टनांची वाढ करता येईल.

अमेरिकन नागरिक युद्धाला कंटाळले

नवीन वर्षांच्या प्रारंभी अमेरिकन नागरिकांच्या मनांत इतक्या कोणत्याही गोष्टीपेक्षा एक गोष्ट अधिक सातत्याने धोळत आहे. ती गोष्ट म्हणजे कोरिआत रंगळत चाललेले युद्ध हे युद्ध कायकां वाटेल ते करून लवकर संपवावे असे बहुसंख्य अमेरिकन नागरिकांना वाटत आहे. प्रे. ट्रुमन यांच्या सरकारीतील अधिकारीः वर्ग आणि २० जानेवारीला अधिकारावर येणारा प्रे. आइसेनहोअर ह्यांच्या सरकारीतील अधिकारी वर्ग, ह्या दोहोंनाही ह्या गोष्टीची चांगली जाणीव आहे. भोजनप्रसंगी, मोटारीतून अगर रस्त्यावरील नागरिक युद्धबंदीची चर्चा करतांना आढळून येत आहेत. कोरिआतील युद्धासंबंधी लोकमत अजमावण्याचे प्रयत्न करण्यात आले असता असे आढळून आले की, १०० जणांना प्रश्न विचारले तर त्यांपैकी ७५ जण कोरिआतील युद्ध थांबवून अमेरिकन सैन्य परत घेण्याचे ह्या मताचे आहेत.

॥ श्री ॥

दि बृहन्महाराष्ट्र शुगर सिंडिकेट लि., पुणे २

[फक्त सिंडिकेटच्या ठेवीदारांच्या माहितीकरिता]

- (१) सिंडिकेटची नवीन मशिनरी म्हणजे खेळणी विकणाऱ्या इकानांतील मशिनरी नव्हे.
- (२) "स्कोटा" कंपनीची नवीन एक हजार टनांची सेमि-इलेक्ट्रिक मशिनरी, मशिनरीची उभारणी, फॅक्टरी बिल्डिंग, इलेक्ट्रिक फिटिंग, शुगर हाऊस, स्प्रे टँक याला अंदाजे सत्तर लक्ष रुपये खर्च झालेला आहे.
- (३) सिंडिकेटचा ऊंस म्हणजे चित्रातला ऊंस नव्हे.
- (४) २००० एकर उसाळा, सतांच्या महागाईमुळे, अंदाजे तीस लक्ष रुपये खर्च येतो; वारचे धरण झाले म्हणजे चार ते पांच हजार एकर ऊंस होईल. जमिनी घेऊन ठेवल्या आहेत.
- (५) जुनी मशिनरी व फॅक्टरी इमारत याला १५ लक्ष रुपयांच्यावर खर्च झालेला आहे. विक्रीनंतर रकम वसूल होईल.
- (६) डिस्टिलरीकरिता आतापर्यंत अंदाजे १० लक्ष रुपये खर्च झाला आहे. लायसेन्स मिळाला म्हणजे उत्पादन सुरू होईल.
- (७) कार्टर्स, शेड्स, गोडाउन्स, बर्कशॉप, ट्रॅक्टर, शेतीची इतर यंत्रे, मोटारी, स्पेअर पार्ट्स, स्टोअर्स, उसाच्या वजनाकरिता वेन्ट्रिजेस, ग्रेनशॉप, ग्रेन गोडाऊन, लॅबोरेटरी, दवाखाना, लायबरी, हाही खर्च असतो.
- (८) पंचवीस लक्ष रुपयांचे शेअर भांडवल वजा करून किती लक्ष ठेवी व त्या ठेवींना असलेले तारण व परत-फेडीचे साधन दिसून येईल.
- (९) कागद, शारि, लेखणी, लेख यांच्या पलीकडे भांडवल जमवून कंपनी नफ्यात चालविण्याची जबाबदारी ज्याच्यावर असते त्याला निव्वळ जाहिराती व लेखाने भांडवल मिळत नसून प्रत्यक्ष नफा करून दाखविला तरच शेअर किंवा ठेवीचे भांडवल मिळू शकते याचा अनुभव आलेला असतो.
- (१०) "दहा वर्षे शेअरवर १० टक्के नफा व ठेवीवर ६ टक्के व्याज देऊन महाराष्ट्राचा पैसा महाराष्ट्रात" राहिला आहे व पुढेही राहील.
- (११) कार्यसिद्धि झाली आहे. व्याजाची किंवा मुदलाची बूढ न करता ठेवी परत करण्याची तजवीज सासरच्या विक्रीतून चालू आहे.

शेअर व ठेवीचे फॉर्म सिंडिकेटच्या पुणे येथील मुख्य कचेरीत मिळतील.

१८० सदाशिव पेठ,
कॉमनवेल्थ बिल्डिंग, लक्ष्मी रोड,
पुणे २.
दि. १ जानेवारी १९५३.

चंद्रशेखर गोविंद आगाशे,
बी. ए., एल.एल. बी.,
सी. जी. आगाशे अँड को.,
मॅनेजिंग एजेंट्स.

उत्तर-प्रदेशांतील कुटुंबनियोजनाचे अनुभव

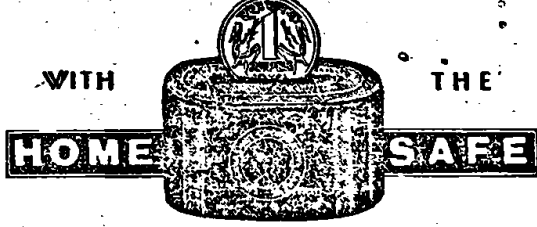
उत्तर-प्रदेशांतील रेड क्रॉस सोसायटीतर्फे सुमारे पावणेदोन वर्षांपूर्वी कुटुंब-नियोजनाची मोहीम चालू करण्यात आली होती. ह्या मोहिमेने केलेल्या कार्याचा अहवाल आता प्रसिद्ध करण्यात आला आहे. कार्य करण्यासाठी एक लाख उपसमिती नेमण्यात आली होती. प्रथम काही दिवस कार्याची व्याप्ति लखनौ शहरा-इतर्काच मर्यादित करण्यात आली होती. पण त्याचबरोबर राज्यांतील इतर मार्गांतही इस्पितळांच्या साह्याने हळूहळू मोहिमेचे क्षेत्र वाढविण्यात येत होते. खुद्द लखनौमध्ये आता ६ माहितीकेंद्रे काम करीत आहेत. त्यापैकी काही स्त्रियांसाठी असून काही पुरुषांकरिता आहेत. ह्या केंद्रांतून वाढत्या, आकृत्या, संततिनियमनाची साधने, इत्यादि जरूर ते साहित्य ठेवले आहे, सहा देण्याशिवाय काही केंद्रांतून शस्त्रक्रियाही करण्याची सोय आहे.

अहवालांत असे नमूद करण्यात आले आहे की, एकंदरीत ह्या बाबींकडे लोकांचे लक्ष अधिकाधिक वेचले जात आहे. सध्या देशांत कुटुंब-नियोजनाला अनुकूल आणि प्रतिकूल असे बरेच त्रिलहिले व बोलले जात आहे. तरी पण एकंदरीने अनुकूल असणारांचीच संख्या अधिक आहे. उपसमित्याने आपले काम सुरू केले तेव्हा लोकांच्याकडून कामाला विरोध होईल असे वाटले होते. पण अनुभव उलट येऊन लोकांनी अपेक्षेबाहेर उत्साह दाखविला. राज्यांतील ठिकठिकाणच्या इस्पितळांकडून आणि वैद्यकीय अधिकाऱ्यांकडून जी माहिती आली आहे तीवरूनही लोकांनी ह्या मोहिमेचे स्वागतच केल्याचे दिसून आले. उत्तर-प्रदेशाखेरीज बिहार, बंगाल, मध्यप्रदेश, मद्रास, आसाम, मुंबई, राजपुताना व पंजाब ह्या राज्यांतील नागरिकांकडूनही अनेक प्रकारच्या विचारणा उपसमितींकडे आल्या. ह्या बाबतीत लोकांची गरज पुरी करण्यासाठी अधिक विस्तृत प्रमाणावर कार्य करण्याची जरूरी अहवालांत नमूद करण्यात आलेली आहे. उत्तर-प्रदेश सरकारने चालू आर्थिक वर्षासाठी कुटुंब-नियोजनाला मदत म्हणून १५,००० रुपयांची रक्कम मंजूर केली आहे. गेल्या जुलै महिना अखेर लखनौमधील केंद्रांतून करण्यात आलेल्या कार्याची थोडक्यांत माहिती पुढीलप्रमाणे आहे. ७६ पुरुषांना आणि ३,६४७ स्त्रियांना कुटुंब नियोजनाच्या बाबतीत सहा देण्यात आला. ४०० जणांना संततिनियमनाची साधने पुरविण्यात आली आणि १२६ शस्त्रक्रिया करण्यात आल्या. तथापि निरक्षरता आणि रूढीभ्रियता ह्यांच्यामुळे कुटुंब-नियोजनाच्या बाबतीत अधिक जोराचा शैक्षणिक प्रचार करणे अगत्याचे आहे. विशेषतः ग्रामीण विभागांतून कुटुंब-नियोजनाचे फायदे समजावून सांगण्यासाठी विशेष प्रयत्न करणे जरूर आहे.

पाकिस्तान फिल्म-परिषदेची मागणी—अखिल पाकिस्तान फिल्म-परिषदेची बैठक कराची येथे नुकतीच झाली. भारतांतून आलेले जे बोलपट कस्टम्स खात्याने अडकवून ठेवले आहेत ते मुक्त करण्याची मागणी करणारा ठराव मंजूर करण्यात आला. भारतामधून येणाऱ्या चित्रपटांवर सरसहा बंदी घालण्याऐवजी पाकिस्तान सरकारने परवाना-पद्धति अंमलांत आणावी असे सुचविण्यात आले.

वैद्यकीय कॉलेजांतून दुबार वर्ग—भारतांत अधिक डॉक्टर्सची गरज असल्याने वैद्यकीय कॉलेजांतून दुबार वर्ग घेण्याची पद्धत सरकार अंमलांत आणणार असल्याचे समजते. कॉलेज-मधून हल्ली जास्तीत जास्त जितके विद्यार्थी घेण्यात येतात त्याच्यापेक्षा २५ टक्के अधिक विद्यार्थी घेण्याची परवानगी देण्याचेहि घाटत आहे.

SAVE to help yourself and the NATION

THE SARASWAT CO-OPERATIVE BANK LTD.
GIRGAON, BOMBAY.

Branches: Dadar, Mahim, Poona & Belgaum

भारतामधील कुत्रिम रबराचे उत्पादन

कलकत्ता येथील इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ टेक्नॉलजीचे डायरेक्टर डॉ. जे. सी. घोष ह्यांनी, इन्स्टिट्यूशन ऑफ इंडस्ट्रीज ह्या संस्थेच्या ४ व्या वार्षिक सभेचे मुख्य पाहुणे म्हणून केलेले भाषण रबराच्या उद्योगधंद्याच्या दृष्टीने महत्त्वाचे आहे. डॉ. घोष म्हणाले "भारतांत कुत्रिम रबराच्या उत्पादनाला भरपूर वाव असून त्यासाठी लागणाऱ्या कच्च्या मालाचाहि तुटवडा नाही. आग्नेय आशियांतील परिस्थिती पूर्वपदावर आली तरी सुद्धा तेथील दशाकडून जगाला लागणारे नैसर्गिक रबर पुरविणे शक्य होणार नाही. रबराचे उद्योगधंदे चालविणाऱ्या भारतीय कारखानदारांनी हे लक्षांत घ्यावे की ह्या धंद्यात जसजसे अधिक कुशल तंत्रज्ञ काम करू लागतील तसतशी मालाच्या दर्जात आणि कार्यक्षमतेत सुधारणा होऊ लागेल." इन्स्टिट्यूटचे अध्यक्ष मि. सेसिल स्टॅक म्हणाले की भारताने आपल्या मालाचे नमुने निश्चित केले पाहिजेत आणि इतर देशांच्या मालाशी तुलना होईल अशा दर्जाचा माल तयार केला पाहिजे. भारताने रबराच्या बाबतीत स्वयंपूर्ण होणे अगत्याचे आहे ही गोष्ट कारखानदारांनी आणि सरकारने ओळखलेली आहे. भारतामधील रबराच्या कारखानदारांना १९५१ साली २,२९७० टन रबर लागले व त्यापैकी १७-१४८ टन रबर देशांत तयार होऊ शकले. १९६१ साली कारखानदारांची रबराची मागणी ३५,००० टनापेक्षा वाढेल असा अंदाज आहे. इन्स्टिट्यूटचा भारतीय विभाग १९४८ साली स्थापन करण्यात आला. तेव्हापासून ह्या विभागाने आपला तांत्रिक दर्जा वाढविण्याच्या कामात पुढेकडच प्रगति केलेली आहे. रबराच्या बाबतीत भारताचे परावलंबित्व नाहीसे करण्यासाठी ज्या योजना आसण्यात आल्या आहेत त्या लवकरच फलद्रूप होतील अशी आशा त्यांनी व्यक्त केली.

३०० जागांसाठी ५०,००० अर्जे—बिहार स्टेट ट्रॅन्सपोर्ट-मध्ये ३०० जागा भरावयाच्या आहेत म्हणून जाहिरात दिली असता त्या जागांसाठी ५०,००० अर्जे आले. त्यांत बी. ए. व एम. ए. झालेल्यांचेहि अर्जे होते. त्यांनी बस कंडक्टरच्या व कारकुनांच्या जागाहि स्वीकारण्याची तयारी दाखविली होती. बिहार सर्कल पोस्ट व टेलिग्राफ सात्यांतील १०० कारकुनांच्या जागांसाठी ८,००० अर्जे आले.

नॉर्वेमधील मोबाइल बँक—नॉर्वे (नॉर्वे) येथील पहिल्या मोबाइल बँकेच्या कामास प्रारंभ झाला आहे. ही बँक-बस आपल्या सातेदारांना ठराविक वेळी भेट देते. तिचे चार बस स्टॉप ठरलेले आहेत, तेथे दर एक दिवसाआड बँकेचे काम दोन तास चालते. सर्व तऱ्हेचा बँकिंगचा व्यवहार बँक-बसमध्ये होतो. तिचेमध्ये टेलिफोनहि पण आहे.

बँक डिस्प्यूट्स : बँक नोकरांचा वृष्टिकोन

(लेखक : एक बँक कामगार)

अर्थाच्या तारीख १० डिसेंबर, १९५२ च्या अंकात "बँक डिस्प्यूट्स मिटविण्याचे अधिकार रिझर्व बँकेकडेच असावे" या मध्यक्यांसाठी जो लेख छापला गेला आहे व जें मत प्रदर्शित केले गेले आहे तें अगदी एकांगी वाटल्यामुळे त्याच्या दुसऱ्या वाजूचे कांहीं विचार अंशतः येथे देत आहे.

रिझर्व बँकेच्या आणि पर्यायाने बँकिंग इंडस्ट्रीच्या आतांपर्यंतच्या इतिहासाकडे जर नजर टाकली तर आणि लहानमोठ्या बँकांवर नियंत्रण ठेवण्याचे रिझर्व बँकेचे कार्याचा विचार केला तर फक्त ठेवीदारांच्या ठेवीची सुरक्षितता बँकांनी कशी ठेवली आहे व व्यापाऱ्यांच्या जगात कोणत्या घंटाची कशी प्रगति होत आहे याकडेच प्रामुख्याने लक्ष दिले जाते, असे म्हणणे अस्थानी होणार नाही. हें कार्य सरोवरच महान कार्य आहे. पण कोणत्या बँकेत किती नोकर आहेत, त्यांचे वेतन काय आहे, त्यांच्या अडचणी काय आहेत व त्या दूर कशा होतील याकडे मात्र बँकांनी पूर्णपणे दुर्लक्ष केले आहे. तसेच ती जबाबदारी रिझर्व बँकेवरही नाही.

लहानमोठ्या बँकांचे कारभार पाहिले तरी निराशाच पदवी येते. ठेवीदारांना व्याज कसे देता येईल ? शेअरहोल्डर्सना जास्तीत जास्त डिविडेंड कसे देता येईल ? रिझर्व्ह फंड कसा वाढेल ? व बँकांची पत कशी वाढेल एवढेच त्या पहातात. तसेच, कर्मिंत कमी वेतनावर नोकरवर्ग नेमून त्यांचेकडून जास्तीत जास्त काम कसे करून घेता येईल, अन् एकादे बँकेतील नोकर हकासाठी व वेतनासाठी झगडू लागले तर त्यांचेतील प्रामुख्याने भाग घेणाऱ्यांचा कांटा - आपल्या अधिकाराचा दुरुपयोग करून - कसा काढावा याकडेहि विशेष लक्ष असतेंच. मग त्या नोकरांचे हित पहाणार कोण ? अशा परिस्थितीत विविध क्षेत्रातील तसेच बँकांतील कामगारांना अधिक वेतन घ्यावे, संरक्षण घ्यावे अशी आस्था बाळगणाऱ्या "सरकारनिर्मित" "इंडस्ट्रियल ट्रायब्यूनल"कडेच बँक कामगारांचे हितसंबंधित प्रश्न सोडविण्याचे अधिकार ठेवल्यास अधिक भ्रेश्चर होणार आहे. शिक्षकांचे वेतन ठरविण्यांत आले, सरकारी सात्यात काम करणाऱ्यांचे वेतन शैक्षणिक दर्जाप्रमाणे ठरविण्यांत आले त्याचप्रमाणे बँक नोकरांचे वेतन, महागाई भत्ते, स्थानिक भत्ते, हक्क, वगैरे बाबत योग्य तो विचार करून व जीवनमानाचा प्रश्न योग्य रीतीने योग्य त्या सात्यातामार्फत ठरवून दिल्यास व त्याप्रमाणे बँकांवर योग्य बंधने एकदा घालून दिल्यास बँकांतील नोकर व अधिकारीवर्ग यांचेमध्यें सलोसा सार्वांनी निर्माण होईल यांत संशय नाही. कारण या जगात इतर क्षेत्रांत काम करणाऱ्यांना जसा जगण्याचा हक्क आहे, बँकेच्या पैशावर व्याधान्यांना, उद्योगधंदे करणाऱ्यांना, बँका चालवणाऱ्या अधिकारिवांगाला जसा जगण्याचा हक्क आहे तसाच बँकेतील नोकरांनाहि बँकेच्या पैशावर - नफ्यावर जगण्याचा हक्क आहे ही गोष्ट विसरून या लोकशाहीच्या जगांत चालणार नाही.

लहानमोठ्या बँकांनी जीवनमानाचा विचार करून कामगारांना योग्य वेतन व योग्य सवलती आणि हक्क प्राप्त करून दिल्यास बँकांचे हितच होईल व ज्या संस्थेत ते काम करतात त्या संस्थेबद्दल आपलेपणां व प्रेम निर्माण होईल. आणि असे झाल्यास "बँक डिस्प्यूट्स" उद्भवणार नाहीत अन् ते मिटविण्याचे प्रश्न कोणाकडे असावेत हाहि प्रश्न उपस्थित होणार नाही.

भोर स्टेट बँक लि.

[स्थापना : १९४४]

मुख्य कचेरी:-भोर, जि. पुणे.

शाखा:-पुणे, पाली व शिरवळ.

अधिकृत मांडवल	रु. ५,००,०००
खपलेले मांडवल	रु. ५,००,०००
वसूल मांडवल	रु. २,५०,०००
गंगाजळी व इतर फंड्स	रु. ७१,६००

बोर्ड ऑफ डायरेक्टर्स

श्री. म. व्यं. दिगारे, अध्यक्ष. न. भू. ना. पां. थोपटे, उपाध्यक्ष.

रावसाहेब य. क. खोले. श्री. चं. रा. राठी.

श्री. के. वि. केळकर, श्री. वा. ग. घंडुके.

ए. ए. ए. ए. ए. बी.

सरकारी रीसे रेवरी-विक्री, व्याजवसुली, पेन्शन कलेक्शन व इतर बँकिंगचे सर्व व्यवहार केले जातात.

बँक १ ते ४ वर्षे सुदतीसाठी कायम ठेवी स्वीकारते.

दराबाबत समक्ष चौकशी करावी.

पुणे कचेरी:-बुधवार घ. नं. ३६१-६२, पासोड्या विठोबानजीक. फोन नं. २५७६.

अधिक माहितीसाठी लिहा.

वा. ए. एस. जोशी
अ. मॅनेजर.

एन. व्ही. पांडव
मॅनेजर

दी भारत इंडस्ट्रियल बँक लिमिटेड

हेड ऑफिस : पुणे शहर

शाखा:-पुणे लष्कर, वारामती, लोणावळा, श्रीरामपुर (बेलापूर रोड), ओझर (जि. नाशिक) खोपोली (जि. कुलाबा)

श्री. बी. बी. वाळवेकर (अध्यक्ष) ||| श्री. के. पी. जोशी (उपाध्यक्ष)

अधिकृत मांडवल रु. १५,४३,८१०

विक्री झालेले मांडवल रु. ७,९३,८१०

वसूल मांडवल रु. ४,००,०००

एकूण खेळते मांडवल ६० लाखांचे वर

सर्व प्रकारचे बँकिंगचे व्यवहार केले जातात.

श्री. रा. वा. साळवेकर

B. A., LL. B.

श्री. नी. ना. क्षीरसागर

मॅनेजिंग डायरेक्टर.

३ पत्र पुणे, पेट शिवाजीनगर घ. नं. १९५१९ आर्यभूषण छापखान्यात केशव गणेश शारंगपाणी यांनी छापिले व प्रिंटाद वामन काळे, बी. ९. यांनी 'दुर्गाधिवास', ८०३ शिवाजीनगर (पो. ऑ. देऊन जिमखाना) पुणे येथे प्रसिद्ध केले.